

Warszawa, 3 sierpnia 2017 r.

**Uwagi do projektu Podstawy programowej – HISTORIA
dla liceum ogólnokształcącego i technikum
(zakres podstawowy i zakres rozszerzony)**

W imieniu Komisji Dydaktycznej Polskiego Towarzystwa Historycznego przedkładam poniższe uwagi dotyczące edukacji historycznej (w zakresie podstawowym i rozszerzonym) w projekcie Podstawy programowej dla liceum ogólnokształcącego i technikum, który został umieszczony stronie internetowej Ministerstwa Edukacji Narodowej w dniu 18 lipca 2017 r. w ramach konsultacji społecznych.

Uwagi ogólne

1. Analizując przedstawiony do konsultacji projekt nowej Podstawy programowej dla szkół ponadpodstawowych Komisja Dydaktyczna PTH stwierdza, że w stosunku do wcześniejszej wersji został on w znacznym stopniu poprawiony i zmieniony. Niestety, tylko część uwag przedstawionych wcześniej przez Komisję została uwzględniona. W obecnej wersji Podstawy programowej niepokój budzą zmiany polegające na nadmiernym rozbudowaniu treści kształcenia zarówno na poziomie podstawowym, jak też na rozszerzonym. Ponawiamy zatem niektóre z wcześniej zgłaszanych uwag ogólnych oraz przedstawiamy listę uwag szczegółowych, mając nadzieję na ich ponowne przemyślenie i uwzględnienie przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.
2. Podobnie, jak we wcześniejszych pismach chcielibyśmy podkreślić, że projekt nowej Podstawy nie uwzględnia dotychczasowego dorobku nauki historycznej i dydaktyki w odniesieniu do edukacji historycznej. Dominuje w nim historia polityczna, a zdecydowanie za mało jest historii kultury i życia codziennego, co z pewnością bardziej zainteresowałoby ucznia. Zbyt mało jest też treści umożliwiających kształtowanie postaw obywatelskich, postaw poszanowania tradycji i kultury własnego narodu, a także postaw poszanowania dla innych kultur i tradycji. Nie stosuje się również podstawowych zasad kształcenia, jak np. zasada systemowości czy przystępności, dzięki którym uczniowie skuteczniej zdobywają wiedzę i kształcą umiejętności. Środowisko dydaktyczno-historyczne wraz z nauczycielami oczekiwało nowoczesnej Podstawy, która uwzględni dotychczasowy postęp zarówno w zakresie wiedzy historycznej, jak i sposobów kształcenia ucznia.
3. Już wcześniej sygnalizowaliśmy, że zakres treści przewidzianych do realizacji na poziomie podstawowym jest zbyt duży. W obecnej wersji Podstawy uległ on dalszemu zwiększeniu, zwłaszcza w odniesieniu do epok wcześniejszych. Jest to niezgodne ze stanowiskiem współczesnej dydaktyki historii, zgodnie z którym najwięcej czasu powinno zostać przeznaczone na omówienie czasów najnowszych. Dodatkowo zauważamy dalsze rozbudowanie treści kształcenia na poziomie rozszerzonym. Taka sytuacja grozi tym, że zabraknie czasu powtórzenie i utrwalenie wiadomości, a przede

wszystkim na kształcenie umiejętności. Nauczanie historii będzie opierało się na metodach pamięciowych, co negatywnie wpłynie na rozwój indywidualnych zainteresowań historycznych ucznia. Nadmiar narzuconych odgórnie treści ograniczy też możliwości uwzględnienia w nauczaniu treści z zakresu historii regionalnej i lokalnej (są one niezwykle ważne dla kształtowania postaw obywatelskich i patriotycznych).

4. Podtrzymujemy naszą wcześniejsze spostrzeżenie, że poziom rozszerzony jest zbyt mało zróżnicowany w stosunku do poziomu podstawowego. Autorzy projektujący Podstawę zastosowali uproszczony zabieg rozwinięcia poziomu rozszerzonego, jedynie poprzez dopisanie w wybranych miejscach dodatkowych treści/osiągnięć. Tymczasem należało oczekiwać odrębnego zaprojektowania tego poziomu, w którym nie będzie powtórzenia wykładu historii, tylko zupełnie nowy sposób prezentacji dziejów i wynikający z niego dobór treści.
5. Za poważny problem nadal uważamy niewłaściwy dobór części czasowników operacyjnych w opisach osiągnięć szczegółowych uczniów. Większość z nich dotyczy wyłącznie poziomu wiedzy (np. uczeń zna, omawia, wymienia, charakteryzuje), brakuje natomiast lub jest zdecydowanie za mało czasowników odnoszących się do umiejętności złożonych (np. uczeń wyciąga wnioski, interpretuje, ocenia). Zbyt mały nacisk został położony również na taką pracę ucznia z mapą i tekstem źródłowym. W takiej sytuacji nie tylko nie została wypełniona w całości taksonomia celów kształcenia (czego wymaga profesjonalizm dydaktyczny), ale nie będzie również możliwe odniesienie tych osiągnięć do Polskiej Ramy Kwalifikacji.
6. W dalszym ciągu obecne są zapisy, w których w jednym punkcie oznaczonym cyfrą arabską, po przecinku lub średniku, są realnie podane 2 lub 3 osiągnięcia ucznia. W ten sposób, postulowana przez nas w poprzednim piśmie, redukcja tych osiągnięć jest pozorna, bo i tak w praktyce są to 3 osiągnięcia, a nie jedno.
7. Nadal mamy do czynienia ze zbyt małym nasyceniem Podstawy biografiami ważnych postaci historycznych. Może to mieć negatywny wpływ na zainteresowania uczniów realizowanym materiałem.
8. Podtrzymujemy nasze krytyczne stanowisko wobec sugestii odwoływania się w edukacji szkolnej do rekonstrukcji historycznych. Rekonstrukcje historyczne są elementem edukacji pozaszkolnej, wymagającym profesjonalnego przygotowania i równie istotnej umiejętności interpretacji tego typu form przekazu informacji o przeszłości. W naszym przekonaniu obowiązkowa Podstawa programowa nie powinna zawierać tego typu sugestii.

Uwagi szczegółowe

Dział IV

IV PP/3 problem niewolnictwa stanowi część merytoryczną punktu III PP/1. Nie ma potrzeby wyodrębniania osobnego punktu.

IV PR – brakuje zagadnienia, które było w poprzedniej wersji podstawy: wyjaśnia pojęcie obywatel i obywatelstwo w polis ateńskiej i w republikańskim Rzymie oraz wyjaśnia recepcję antycznego pojęcia obywatel w późniejszych epokach.

Dział V

V PR – brakuje zagadnienia: Arabowie przed Mahometem.

Dział VI

VI PP/2 – należy wprowadzić pojęcie monarchii uniwersalnej.

VI PR/1 – nie jest możliwe przedstawienie przez uczniów etnogenezy Słowian, gdyż jest to problem wciąż dyskutowany przez historyków. Lepszym określeniem jest: Podaje opinie historyków o etnogenezie Słowian.

VI PR/4 – nie ma uzasadnienia merytorycznego dla wyodrębniania w tym dziale punktu dotyczącego zakonu benedyktynów (zbyt szczegółowe).

Dział VII

VII PP/3 – powinien zostać przeniesiony do PR.

Dział VIII

VIII PP/2/3/4 – punkty te są rozwinięciem punktu 1, czyli należy z nich zrezygnować.

VIII PR/3 – należy przenieść do PP. Treści dotyczące życia codziennego są bardzo interesujące dla uczniów, zatem przenosząc ten punkt można zwiększyć ich zainteresowanie historią.

Dział IX

IX PP/4 – punkt powinien zostać zapisany po punkcie 1.

Dział X

X PR/2 – jest „porównuje zasady kolonizacji na prawie polskim i niemieckim” a powinno być „charakteryzuje zasady kolonizacji na prawie polskim i niemieckim”. Umiejętność porównania jest w tym wypadku zbyt wysokim wymaganiem wobec uczniów zważywszy, że kwestia ta nie została rozstrzygnięta na gruncie historiografii.

Dział XI

XI PP/1 – przenieść do poziomu rozszerzonego.

XI PR/1 – wymaganie niemożliwe do osiągnięcia i zbędne merytorycznie. Wystarczy umiejętność wyjaśnienia przyczyn i następstw wojny stuletniej.

XI PR – brakuje pojęcia Hanzy.

Dział XII

XII PR/3 – przenieść do poziomu podstawowego.

XII PR/4 – czym różni się bilans od oceny? Władysław Łokietek i Kazimierz Wielki zostali ocenieni na poziomie podstawowym w punkcie 5 („Ocena panowanie ostatnich Piastów”). Oznacza to, że z PR/4 należy usunąć tych dwóch monarchów.

XII PR – dodać: Sobór w Konstancji i idea wojny sprawiedliwej.

Dział XIII

XIII PP/2 – przenieść do poziomu rozszerzonego.

XIII PR/2 – zbędne określenie „z uwzględnieniem roli zakonów”. Nie można scharakteryzować życia religijnego w średniowieczu bez tego aspektu.

Dział XIV

XIV PR/4 – przenieść do poziomu podstawowego modyfikując PP XIV/3 na: „wyjaśnia wpływ wielkich odkryć geograficznych na społeczeństwo, gospodarkę i kulturę Europy oraz obszarów pozaeuropejskich”.

Dział XV

XV PP – dodać:

PP/3 – ocenia znaczenie wynalazku Gutteberga.

PP/4 – „lokalizuje na mapie mapach najwybitniejsze dzieła architektury renesansowej”.

Dział XVII

XVII/1 – dodać pojęcie: parlamentaryzm angielski.

XVII PP/5 – przenieść do poziomu rozszerzonego łącząc z PR/3.

XVII PP5 i XVII PR/3 – częściowo się pokrywają, więc w PP mogłoby zostać tylko: „opisuje przemiany w kulturze europejskiej XVII w.”

Dział XVIII

Zmienić nazwę działu - panowanie ostatnich Jagiellonów jest ujęte w kolejnych działach. Wystarczy: Państwo polsko-litewskie w XVI wieku.

XVIII PP/3 – przenieść do poziomu rozszerzonego pierwszą część tego, wyraźnie dwuczłonowego osiągnięcia, usuwając fragment od: „zestawia ...”.

Dział XIX

XIX PP/4 – powinno być: „omawia tolerancje wyznaniową na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI w. z uwzględnieniem aktu konfederacji warszawskiej oraz założenia unii brzeskiej”.

XIX PR/1 – przenieść do poziomu podstawowego jako PP/2. Nie można zrozumieć okoliczności i skutków zawarcia unii bez uwzględnienia zmian terytorialnych.

Dział XX

XX PP/4 – przenieść do poziomu rozszerzonego.

Dodać: jako PP/4: Zestawia najważniejsze wydarzenia z dziejów Polski i Europy w XVI wieku.

Dział XXII

XXII PP/1 – przenieść do poziomu rozszerzonego. Należy jednocześnie po słowie: „wewnętrzna” dodać „państwa”.

XXII PP/5 – zamiast „charakteryzuje zmiany granic...” powinno być: „omawia następstwa wojen prowadzonych przez Rzeczypospolitą w XVIII wieku”.

Dział XXIII

XXIII PP/3 – przenieść do poziomu rozszerzonego.

XXIII PR/3 – przenieść do poziomu podstawowego.

Dział XXIV

XXIV PP/4 – dlaczego tylko uczeń ma zapoznać się z programem modernizacji Rosji, skoro takie same programy realizowały również pozostałe państwa ościenne. Cały punkt powinien zostać przeniesiony do poziomu rozszerzonego: „charakteryzuje programy modernizacji Rosji, Prus i Austrii”.

Dział XXV

XXV PP/1 – powinno być „wyjaśnia genezę i charakteryzuje ...”.

XXV PP/3 – usunąć przymiotnik „wielkiej”. Charakterystykę etapów rewolucji należy przenieść do poziomu rozszerzonego. Zapis powinien brzmieć: **wyjaśnia przyczyny i skutki rewolucji francuskiej**.

Dział XXVI

Zmienić tytuł działu. Jest „Rzeczpospolita w XVIII w. Reformy oświeceniowe i **rozbiory**” na: „Rzeczpospolita w XVIII w. Reformy oświeceniowe i **I rozbiór**”. Pozostałe rozbiory będą omówione w kolejnych działach.

UWAGA! Uczeń nie zrozumie treści zamieszczonych w tym dziale bez znajomości idei i dorobku polskiego oświecenia. Treści te zostały sztucznie przesunięte do działu **XXVIII**. Ten dział mógłby znaleźć przed obecnym XXVI (jako wówczas właśnie XXVI). Nie musi wcale być tak, że kwestie kultury omawiane są po zagadnieniach politycznych i społeczno-gospodarczych.

Dział XXVII

XXVII PP/4 – umieścić po punkcie 5 (zmiana kolejności).

Dział XXIX

XXIX PP/1 – etapy ekspansji Francji należy przenieść do poziomu rozszerzonego łącząc z PR/1

XXIX PR – dodać jako odrębny punkt: ocenia znaczenie Kodeksu Cywilnego.

Dział XXX

XXX PP/1 – usunąć niepoprawne językowo i merytorycznie określenie: „finalnego”.

XXX PP/5 – przenieść przebieg Wiosny Ludów do poziomu rozszerzonego. Na poziomie podstawowym zostawić tylko przyczyny i skutki Wiosny Ludów.

XXX PR – dodać zagadnienie dotyczące wojny krymskiej. Umieszczenie tego zagadnienia w dziale XXXIII utrudni uczniowi zrozumienie genezy powstania styczniowego.

Dział XXXI

XXXI PP/3 – jest: „charakteryzuje **poczynania** ...”, powinno być: „charakteryzuje **działania**...”.

Dział XXXII

XXXII PP/3 – jest: „charakteryzuje **poczynania** ...”, powinno być: „charakteryzuje **działania**...”.

XXXII PP/6 – jest: „**analizuje** problem uwłaszczenia chłopów ...”, powinno być: „**przedstawia** problem uwłaszczenia chłopów ...”.

XXXII PR/5– należy dodać: Przedstawia oceny historiografii dotyczące powstań narodowych.

Dział XXXV

XXXV PR/4 – dodać Wojciech Korfanty. Nazwiska należy podać w porządku alfabetycznym.

Dział XXXVII

Zmienić tytuł działu na „Na drodze do Wielkiej Wojny”. W ten sposób zostanie podkreślony charakter tego konfliktu.

Dział XXXVIII

XXXVIII PP/3 – jest: „przedstawia przyczyny i skutki rewolucji lutowej i październikowej w Rosji”, powinno być: „**porównuje przebieg i znaczenie rewolucji lutowej i listopadowej w Rosji**”, a w dziale XL w rozszerzeniu:

PR/4. charakteryzuje działania kontrrewolucyjne i interwencyjne;

PR/5. analizuje przyczyny zwycięstwa bolszewików w wojnie domowej.

Obecne XL PR/4 powinno mieć w takim układzie numer PR/6.

UWAGA! Znacznie lepszym merytorycznie i dydaktycznie rozwiązaniem byłoby utworzenie odrębnego działu dotyczącego Rosji, w którym znalazłyby się następujące zagadnienia:

PP/1 porównuje przebieg i znaczenie rewolucji lutowej i listopadowej w Rosji”,

PR/1. charakteryzuje działania kontrrewolucyjne i interwencyjne;

PR/2. analizuje przyczyny zwycięstwa bolszewików w wojnie domowej.

XXXVIII PR/5 – dodać: „dostrzega zjawiska eksterminacji ludności cywilnej **z uwzględnieniem ludobójstwa Ormian**”.

Dział XL

XL PP/1 – powinno być: „analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny; ocenia straty wojenne wylicza **polityczne**, społeczne i gospodarcze następstwa wojny”.

Dział XLI

XLI PP/1 i dalej – czy konieczne jest stosowanie rusycyzmu „sowiecki/sowieckie”.

XLI PR/5 – jest: „charakteryzuje inne państwa autorytarne ...”. Skoro rozdział jest poświęcony systemom totalitarnym, to określenie „**inne** państwa autorytarne” jest mylące. Powinno być: „Charakteryzuje państwa autorytarne w Europie i na świecie”.

Dział XLII

XLII PR/4 – nie było **konferencji wersalskiej**. Był traktat wersalski, a konferencja paryska.

XLII PR/4 – usunąć niezrozumiałe słowo „dynamikę”; jest: „przedstawia dynamikę procesu formowania się granic ...”, powinno być: „przedstawia proces formowania się granic ...”.

Dział XLIII

XLIII PR/3 – osiągnięcie tak sformułowanego wymagania jest niewykonalne. Lepiej: „omawia **dynamikę** zmiany na polskiej scenie politycznej przed 1926 r.

Dział XLV

XLV PP/1 jest tożsame z XLV PR/2 należy zatem zrezygnować z PR/2.

Dział XLVI

XLVI PR/3 – przenieść do poziomu podstawowego. Należy jednocześnie usunąć niepoprawny merytorycznie czasownik „rozpoznaje”. (Nie można *rozpoznać dokonań np. Kusocińskiego*.)

Dział XLVIII

XLVIII PP – dodać punkt dotyczący losów ludności cywilnej oraz punkt dotyczący umiejętności lokalizacji na mapie wydarzeń związanych z wojną obronną.

XLVIII PP/6 – zmienić kolejność i umieścić po punkcie 4.

XLVIII PR/3 – dlaczego ocena ma dotyczyć tylko dowódców? Powinno być: ocenia postawy **obywateli polskich** podczas wojny obronnej 1939 r.

Dział XLIX

XLIX PP/4 – poprawić językowo. Powinno być: „charakteryzuje politykę III Rzeszy w okupowanej Europie”.

Dział L

L PP/4 – powinno być: „porównuje system sowieckich **łagrów** i niemieckich obozów **koncentracyjnych**, pracy **oraz ośrodków zagłady**; omawia kwestie deportacji i **wysiedleń** ludności **oraz jej wyniszczenia**”.

L PP/6 przenieść do PR jako punkt 2.

Dział LI

LI PP/1 – powinno być: „rozdziela terminologię stosowaną w nauce na określenie niemieckiej polityki eksterminacyjnej w okresie II wojny światowej (Holokaust, **Szoa**, Porajmos, Genocyd)”.

LI PP/6 – powinno być: „charakteryzuje postawę **społeczności międzynarodowej** wobec Holokaustu”.

LI PP/7 – powinno być: „opisuje **zróżnicowane** postawy społeczeństwa polskiego i **innych narodów** wobec Holokaustu (**z uwzględnieniem biernych świadków, szmalcowników i „Sprawiedliwych”**)”.

LI PR/2 – powinno być: „podaje przykłady eksterminacji na tle etnicznym lub religijnym **na przestrzeni wieków**”.

Dział LII

LII PP/1 i LII PR/1 – zawartość merytoryczna obu punktów jest tożsama.

LII PP/3 i LII PR/5 – zawartość merytoryczna obu punktów jest tożsama.

LII PR/2 – postacie powinny być wymienione w porządku alfabetycznym.

LII PR/6 – dlaczego uczeń ma dostrzegać tylko tragizm twórców?

LII PR/9 – przenieść do poziomu podstawowego.

UWAGA! W tym dziale całkowicie pominięto działalność PPR, KRN itp. Należy wrócić do poprzedniej wersji PP: „**charakteryzuje działania zmierzające do utworzenia komunistycznego ośrodka władzy na ziemiach polskich**”.

Dział LIII

Ponieważ treści merytoryczne zawarte w tym dziale obejmują m.in. rok 1968, należy zmienić jego tytuł. Np.: Świat po II wojnie światowej. Rywalizacja mocarstw.

LIII PP/3 – powinno być: „**lokalizuje i** charakteryzuje zmiany polityczne na mapie Europy i świata”.

LIII PP/1 i LIII PR/1 – są prawie tożsame. Lepiej w LIII PR/1 zostawić np.: omawia problemy powojennego świata, w tym zagadnienie osądzenia ludobójstwa, użycia broni atomowej, współistnienia państw demokratycznych z państwami totalitarnymi.

Dział LV

LV PR/4 – skoro jest sport, to powinna być również kultura masowa. Całe zagadnienie należy przenieść do poziomu podstawowego jako rozwinięcie PP/4.

Dział LVI

LVI PP/1 – powinno być: „charakteryzuje rozpad ZSRR i określa jego następstwa”.

Dział LVII

LVII PP/4 – jest: „charakteryzuje **okres** odbudowy oraz ocenia **projekt** reformy rolnej ...”, powinno być: „charakteryzuje **początki** odbudowy oraz ocenia **skutki** reformy rolnej i nacjonalizacji przemysłu i handlu”. Uczeń powinien odnieść się do rzeczywistych skutków reformy, a nie do jej założeń.

Dział LVIII

LVIII PP/5 – powinno być: „opisuje formy i **skutki** prześladowania Kościoła katolickiego”. Zmienić kolejność i umieścić przed punktem 4.

Dział LIX

LIX PP/2 – powinno być: „wyjaśnia genezę i konsekwencje kryzysów społeczno-**politycznych** w latach 1968, 1970, 1976”.

LIX PP/3 – jest: „wyjaśnia rolę Kościoła katolickiego w stosunkach politycznych i społecznych”, powinno być: „wyjaśnia społeczno-polityczną rolę Kościoła katolickiego”.

LIX PR/4 – należy dodać również: charakteryzuje osiągnięcia twórców kultury i ludzi nauki. Ograniczenie tego zapisu do sportowców jest niezrozumiałe.

Dział LXI

Należy zmienić tytuł działu, gdyż jest nieadekwatny do zawartych w nim treści i sugeruje, że ta podstawa programowa historii obejmuje zagadnienia współczesne uczniowi. Powinno być: Narodziny III Rzeczypospolitej i jej miejsce w świecie na przełomie XX i XXI wieku.

LXI PP/6 – należy usunąć – uczeń nie będzie miał przesłanej do zbudowania tej oceny, gdyż w dziale zostały uwzględnione treści do 2004 r.

Uwagi do warunków i sposobu realizacji:

Zamiast sztucznego określenia „W procesie lekcyjnym...” powinno być: „Na lekcji...”.

W imieniu Komisji Dydaktycznej PTH

Zofia T. Kozłowska

Wiceprezes PTH ds. edukacji historycznej